



Perspektywa polityki Turcji wobec Kaukazu Południowego

Arkadiusz Legieć

Zwiększone zaangażowanie Turcji na Kaukazie Południowym wzmacnia jej pozycję wobec Rosji i UE oraz możliwość wywierania presji politycznej na Iran. Ma też sprzyjać odgrywaniu przez Turcję roli gospodarczego pomostu między Europą i Azją. By osiągnąć te cele, Turcja używa instrumentów wojskowych oraz rozwija współpracę w sektorze energetycznym. Turcja stała się państwem, bez którego stabilizacja regionu nie jest możliwa, dlatego stan relacji unijno-tureckich będzie jednym z głównych czynników warunkujących skuteczność polityki UE na Kaukazie.

Wymiar polityczny. Turcja w polityce wobec Kaukazu Południowego kieruje się założeniami inicjatywy „Azja od Nowa” z 2019 r., która zakłada pogłębienie współpracy politycznej, gospodarczej i naukowej z państwami azjatyckimi. Kaukaz spełnia w tej strategii funkcję regionu tranzytowego, umożliwiającego Turcji większe zaangażowanie w basenie Morza Kaspijskiego i w Azji Centralnej. Z tureckiego punktu widzenia Kaukaz stanowi część większego obszaru zamieszkanego przez narody turkijskie (Azerowie i narody Kaukazu Północnego), istotnego dla polityki panturkizmu i tureckiego soft power (jego elementem jest m.in. współpraca w Radzie Państw Turkijskich, której członkiem jest Azerbejdżan – najważniejszy sojusznik Turcji).

Zwiększenie wpływów Turcji na Kaukazie w związku z udziałem w procesie pokojowym w Górskim Karabachu (GK) umożliwia jej wzmocnienie instrumentów presji politycznej wobec Rosji i Iranu. Turcja rozwija jednocześnie współpracę transakcyjną z tymi państwami, m.in. wchodząc z nimi w taktyczne sojusze w innych obszarach, np. w konfliktach w Syrii i Libii. [Poprzez zaangażowanie w proces pokojowy w GK](#) i sojusz z Azerbejdżanem Turcja przybliżyła swoją infrastrukturę militarną do północnych granic Iranu oraz zwiększyła możliwość podsycania nacjonalistycznych nastrojów wśród irańskich Azerów (ok. 15 mln osób, ok. 16% populacji Iranu). Turcja ponownie (poprzednio w 2008 r.) deklaruje chęć normalizacji relacji z Armenią, co ma być częścią procesu pokojowego w GK, i traktuje to jako szansę na wzmocnienie środków oddziaływania na Rosję. Innym instrumentem presji politycznej na Rosję jest dla Turcji wsparcie zasady poszanowania integralności terytorialnej państw regionu.

Turcja wykorzystuje ją do wspierania [Azerbejdżanu w konflikcie o GK z sojusznikiem Rosji – Armenią](#). Dzięki temu wzmacnia również wpływy polityczne w Gruzji, wspierając ją w kwestii problemu separatyzmów w okupowanych przez Rosję Abchazji i Osetii Płd.

Wymiar bezpieczeństwa. Zaangażowanie wojskowe stało się dla Turcji głównym instrumentem prowadzenia polityki na Kaukazie Południowym. Mimo że Turcja nie uczestniczyła w zawarciu porozumienia kończącego walki w GK bierze udział – na podstawie odrębnej umowy z Rosją – w [procesie pokojowym w GK i pracach Centrum Kontroli Zawieszenia Broni w GK](#) utworzonego 31 stycznia br. w Qiyameddinli w Azerbejdżanie. Turcja dąży do zwiększenia swojej roli w procesie pokojowym w GK (np. stara się o ochronę granicy między Azerbejdżanem a GK) oraz pogłębienia współpracy wojskowej z Azerbejdżanem (współpraca wywiadowcza, wspólne ćwiczenia, sprzedaż uzbrojenia), w tym poprzez budowę bazy wojskowej na jego terytorium. Baza w Azerbejdżanie może stworzyć nowe środki oddziaływania Turcji na sytuację bezpieczeństwa w regionie Morza Kaspijskiego i Azji Centralnej oraz dodatkowe instrumenty presji na Rosję, jej sojusznika – Armenię, ale także na Iran. Może też wzmocnić gwarancje sojusznicze Turcji wobec Azerbejdżanu oraz umożliwić większą asertywność obu państw w relacjach z Rosją, przede wszystkim w celu zabezpieczenia interesów Azerbejdżanu w GK. Z kolei dla Azerbejdżanu utworzenie na jego terytorium tureckiej bazy może zrównoważyć wpływy [Rosji, która jest obecna wojskowo we wszystkich państwach Kaukazu](#) (m.in. baza w Giumri w Armenii, instalacje wojskowe w separatystycznych republikach Abchazji i Osetii Płd., posterunki sił pokojowych w GK).

Wymiar gospodarczy. Relacje z państwami Kaukazu Południowego służą Turcji do wzmacniania roli „pomostu między Europą i Azją”. Kluczowe znaczenie mają tu projekty infrastrukturalne, np. kolej Baku–Tbilisi–Kars, które konsolidują [sojusz turecko-azerski](#). Odblokowanie szlaków transportowych na Kaukazie, będące jednym z postanowień [porozumienia kończącego walki w GK z 10 listopada 2020 r.](#), zmniejszy zależność Turcji i Azerbejdżanu od tranzytu przez terytorium Gruzji i Iranu

Turcja chce umocnić znaczenie Kaukazu Południowego w ramach chińskiej Inicjatywy Pasa i Szlaku (IPS), starając się o większe wykorzystanie przez Chiny tzw. środkowego korytarza IPS (przez Azję Centralną, Morze Kaspijskie i Kaukaz, Turcję), prezentowanego jako bezpieczniejszy szlak transportowy do Europy niż konkurencyjna odnoga północna (przez Rosję) i południowa (przez Iran). Ograniczeniem tych ambicji pozostają jednak mniejsze możliwości przeładunkowe środkowego korytarza oraz perspektywa zmniejszenia chińskich inwestycji w IPS, będąca konsekwencją pandemii COVID-19.

Priorytetem polityki Turcji wobec Kaukazu jest rozwój infrastruktury umożliwiającej reeksport surowców energetycznych do Europy, w tym ropociągu Baku–Tbilisi–Ceyhan oraz Południowego Korytarza Gazowego (PKG). PKG umożliwi eksport 10 mld m³ gazu ziemnego do Europy oraz 6 mld m³ na rynek turecki z azerskich złóż Szach Deniz na Morzu Kaspijskim poprzez system trzech połączonych gazociągów – Południowokaukaskiego (Azerbejdżan–Gruzja–Turcja), Transanatolijskiego (przez Turcję) oraz Transadriatyckiego (Turcja–Grecja–Albania–Włochy). Turcja jest zainteresowana rozbudową PKG i podwojeniem jego przepustowości oraz udziałem w eksploatacji złóż na Morzu Kaspijskim, które są bazą surowcową dla PKG. Dlatego wspiera politycznie deklarację Azerbejdżanu i Turkmenistanu z 21 stycznia br. o wspólnej eksploatacji złóż gazu Dostluk.

Wnioski. Dzięki zaangażowaniu militarnemu na Kaukazie Południowym i sojuszowi z Azerbejdżanem Turcja stała się państwem, bez którego stabilizacja regionu nie jest możliwa. Turcja będzie wykorzystywać wpływy na Kaukazie, prowadząc politykę zarówno wobec Rosji, jak i wobec UE, i starając się czerpać doraźne korzyści ze współpracy z obiema stronami. Będzie także prawdopodobnie wzmacniać presję polityczną na UE, wykorzystując sytuację na Kaukazie, który dla UE jest częścią Partnerstwa

Wschodniego. W ten sposób może wymuszać na UE ustępstwa w innych obszarach ważnych dla swojej polityki zagranicznej, w których może mieć inne interesy niż UE (np. [w kwestii pozyskania wsparcia zachodnich sojuszników dla tureckich działań w syryjskim Idlibie](#)). W tym celu Turcja będzie tworzyła z Rosją, [która wykorzystała konflikt o GK do wzmocnienia swoich wpływów i utrzymania roli głównego mediatora](#), formaty konsultacji na temat sytuacji bezpieczeństwa w regionie wykluczające udział państw unijnych i ograniczające instrumenty polityki UE na Kaukazie. Przykładem jest proponowany przez Erdoğan format „3+3” z udziałem Turcji, Rosji, Iranu i trzech państw Kaukazu, na wzór procesu astańskiego w Syrii.

Wobec ograniczonych możliwości samodzielnego wpływania przez UE na sytuację bezpieczeństwa na Kaukazie, skuteczność jej polityki w tym regionie będzie w dużej mierze uzależniona od bieżącego stanu relacji unijno-tureckich. Obecnie stosunki dwustronne są napięte w związku z [polityką Turcji wobec wschodniego basenu Morza Śródziemnego, Cypru, Syrii czy Libii](#). Możliwości stosowania przez UE [nacisku na politykę Turcji w regionie](#) są ograniczone do np. warunkowości wsparcia kredytowego dla ewentualnej rozbudowy PKG czy [sankcji gospodarczych](#). Przegląd relacji unijno-tureckich, dokonywany obecnie w związku z raportem na temat przyszłości relacji UE z Turcją przygotowywanym przez wysokiego przedstawiciela UE ds. polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Josepa Borrella, powinien uwzględnić możliwość trwałego ograniczenia przez Turcję instrumentów UE wobec Kaukazu Południowego.

W przypadku wystąpienia napięć w relacjach turecko-rosyjskich (np. w związku z rozszerzaniem przez Rosję kompetencji misji pokojowej w GK lub przedłużaniem jej działania bez zgody Azerbejdżanu po 2025 r.), Turcja może wywierać presję na Rosję, wspierając promowane przez UE rozwiązania pokojowe wobec GK. Byłoby to możliwe np. w sytuacji, gdyby wypracowano nowy, zmodyfikowany mandat Grupy Mińskiej OBWE, uwzględniający wzmocnioną pozycję Turcji na Kaukazie Południowym i zapewniający jej udział w prezydium Grupy. Polska, przewodnicząc w OBWE w 2022 r., może dzięki dobrym relacjom dwustronnym z Turcją i państwami regionu podjąć próbę [wzmocnienia kompetencji misji terenowej przedstawiciela przewodniczącego OBWE ds. konfliktu o GK](#) (tę funkcję pełni Polak, Andrzej Kasprzyk).